

E. DURKHEİM ve B. MALİNOWSKI EKSENİNDE “SAPMA” VE “SUÇ” KAVRAMLARINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

Ayşe AKYAYLA¹

Özet

Günlük hayatta sıklıkla birbirleriyle aynı manada kullanılabilen suç/suçluluk ve sapma/ sapkınlık kavramları birçok durumda örtüşmelerine rağmen aynı değildirler. Suç toplumsal normlarla birlikte tanımlanmış ve resmi olarak söz konusu ülkenin yasalarında yer almış durumları ifade ederken sapkınlıkta böyle bir belirlilik halinden bahsedilemez. Bu durumda sapkınlık, en genel haliyle herhangi bir toplumda o toplumun üyelerince kabul edilmiş; bir takım normlara, değerlere uyum göstermeme olarak tanımlanabilir. Gündelik yaşamdaki kullanımlarından farklı olarak suç ve sapma kavramları sosyoloji açısından önemli yerlere sahiptirler. Sapkınlığın belirli bir çerçevede ele alınmayışı birden fazla tanımlama imkânı vermiştir. Kavramların tanımlanmasında kavramları toplumsal işlevler üzerinden ele alanlar da olmuştur.

Bu çalışmada ise sözü edilen farklı tanımlama ve anlamlandırmalara E. Durkheim ve B. Malinowski üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde bakmak esastır.

Anahtar Kavramlar: İşlevselcilik, Sapma, Suç, Ceza, Durkheim, Malinowski.

A COMPARATIVE PERSPECTIVE ON DEVIATION AND CRIME CONCEPTUALIZATION OF E. DURKHEİM AND B. MALİNOWSKI

Abstract

The concepts of crime/criminal and deviation/perversion that have been interchangeably used in everyday life have no similarities although they are overlapped to some point. While the crime points out the cases that have been defined and outlined by the social norms and the country's law respectively, there cannot be mentioned about likely certainty in case of perversion. In this case perversion in general can be defined as dissonance to some norms and values accepted by the members of any society. The concepts of crime and deviation have more important place in sociological perspective than in the usage of everyday life. The impossibility of discussing perversion in fixed framework have made it possible more than one definition. In defining the concepts there have been researchers defining them through social functions.

In this study, we will comparatively take these different definitions and significations from the points of E. Durkheim and B. Malinowski.

Keywords: Functionalism, Deviation, Crime, Punishment, Durkheim, Malinowski.

GİRİŞ

İnsan tek başına varlığını sürdüremediği bu dünyada geçmişten günümüze değin hep bir arada olma eğilimi göstermiştir. Bu durum gerek avcı-toplayıcı dönemde kabile hayatı olarak gerekse de tarım toplumu olarak yerleşik düzende kendini göstermektedir. Bir araya gelişlerin farklılığı toplumdaki düzen meselelerinde bir dizi farklılıklar meydana getirmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın bir şekilde bir araya gelmesi bunun sürdürülebilirliği noktasında uygulanması gereken kuralları da beraberinde getirir. Sözü edilen farklılıklar en kaba haliyle avcı ve toplayıcı topluluklarda kabile içi yaptırımları ekseninde daha katı kurallarla yürütülürken; yerleşik hayata geçilmenin bir sonucu olan insanların aynı mekânda uzun süre ikamet etmesi ya da bir başka ifadeyle biraradallığın sürece uzunluğundan kaynaklanan bir dizi gelişmeler, kurallarda esneklik yaşanmasına olanak tanımıştır.

Toplumu oluşturan bireylerin bir arada kalabilmesi için söz konusu bireylerin birbirine karşı bir takım sorumlulukları olmalıdır. Örneğin; bu sorumluluklardan bir tanesi bireyin sırf keyfi bir gerekçeyle toplumdaki herhangi bir bireye kötü davranmaması, ona zarar vermemesidir. Fakat bu sorumluluklar da bireylerin inisiyatifine bırakılmamıştır. Uygulama noktasında uygulanıp uygulanmadığının kontrolü, toplumsal yapının değişikliğine göre, gerek avcı-toplayıcı kabilelerde kabile reisi tarafından gerek yerleşik düzene geçmiş tarım toplumlarında yönetimde yer alan erk tarafından sağlanmaktadır. Uygulanmış oluşu bireyi ödüle götürmeyebilir; fakat uygulanmamış oluşu ya da bir başka ifadeyle sorumluluğun ihlali bireyi bir takım yaptırımlarla karşı karşıya bırakacaktır. Bu yaptırımların niteliği de yine toplumsal yapının niteliğine göre değişkenlik arz edecektir

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, FEF, ayse.akyll51@gmail.com

Yaptırımın temelinde ceza anlayışı vardır. Bu ceza veya cezalar kendini toplum tarafından belirlenmiş ve yine toplumun ihtiyaçları noktasında şekillenmiş davranışlardan farklı olarak, ortaklaşa belirleniminin karşısında yer alan davranış şekillerinde var eder. Ortak belirlenim davranışının zıddında yer alan bu davranışlar suç olarak adlandırılır ve adlandırıldığı toplumun yazılı hukuk sisteminde, nelerin suç sayılıp sayılmayacağı ayrıca suç sayılan davranışların niteliğine göre nasıl bir ceza alınacağına açıklaması yer alır. Tanımlama noktasında suç olgusu daha net ifadelerle ortaya konulabilir. Fakat suçu da içine alan bir olgu olan sapma, suç tanımlanmasında olduğu gibi net ifadelerle ya da hangi davranışların sapmaya yol açacağı gibi tanımlanmalardan yoksundur. Tanımlamadaki bu yoksunluk, bakış açısına göre birbirinden farklı tanımlamalar yapabilmeye olanağı tanıırken aynı zamanda daha önce sapma olarak nitelenmeyen bir davranışın her an sapkın faaliyet olarak addedilmesine de neden olabilmektedir.

Bu çalışmada suç ve sapma kavramlarını, toplumsal işlevler üzerinden ele alan Durkheim¹ ve Malinowski²'nin kavramları ele alış biçimlerindeki benzer ya da farklı yönlerini ve buna ek olarak kavramlara atfettikleri anlamları ya da kavramların toplumda varlığını nasıl hissettirdiği noktasındaki açıklamaları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Her iki isim de gerek sosyoloji gerekse de antropoloji alanında önemli yer tutmaktadır. Suç ve sapma üzerine yaptıkları analizler ve ortaya koydukları perspektifler kendilerinden sonra gelen sosyal bilimciler için de önemli referans kaynakları olmuştur.

1. “SUÇ” VE “SAPMA” KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Bu kavramlar suç sosyolojisinin çıkış noktası olmakla birlikte görece farklı tanımlamalarla kullanılmışlardır. Bu noktada suç kavramı için genel bir tanım imkânı bulabilirken; sapma kavramı için mutabık bir tanımlamadan söz edememekteyiz. Bu doğrultuda suç tanımını kabaca söz konusu toplumun hukuk kurallarında belirtilen durumların dışında hareket etme olarak tanımlayabilirken; sapma, suçu ve suç tanımlamasını da içine alan buna ek olarak norm, gelenek, görenek gibi toplumu ayakta tutan ahlaki değerlerin ihlali olarak tanımlayabiliriz. “*Sapma esas olarak ‘toplumsal norm’ların ihlal edilmesine ve bu ihlalin toplumsal tepkiyle genişletilmesine göndermede bulunur. Suç kavramı da bunu içerebilir. Ancak suç, daha belirgin bir şekilde yasal-hukuksal olarak davranışların yarattığı mağduriyet, politiklik ve ciddiyet gibi hususiyetlerle daha yakın ilişki içerisinde*” (İçli’den akt. Geçgin 2019:26). Her iki kavramın tanımlanması toplum ve o topluma verdiği zarar ekseninde yapılır. Bu tanımlamalardan hareketle her suçlu davranış aynı zamanda sapma iken her sapma faaliyeti suç olmayabilir. Bunun nedeni ise bir toplumda suçlu addedilen herhangi bir davranışın, başka bir toplumda suç olarak değerlendirilmemesidir. Buradan hareketle Durkheim ve Malinowski’nin inceleme alanı olarak farklı toplumları ele almaları, bakış açılarındaki kişisel farklılıklar gibi nedenlerin tanımlarında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1.1. Durkheim’in Suç ve Sapmaya Bakışı

Toplumların ihtiyaçları tarafından belirlenerek söz konusu toplumun yazılı hukukuna işlemiş olan suçlu davranış tanımlamaları beraberinde cezayı da getirir. Ceza, yazılı hukuktaki davranışın ihlalinin aşamasına göre farklı boyutlarda verilebilir. Örneğin yasada yer alan hukuk dışı bir davranışa teşebbüs ile o davranışı uygulamış olmanın cezaları farklı olabilmektedir.

1. Fransız Sosyolog E. Durkheim (1858-1917), 20. yüzyıl toplumbilimcileri arasında önemli bir yere sahiptir. Çalışmada ele alınan Toplumsal İşbölümü ve İntihar adlı çalışmalarına ek olarak Sosyolojik Metodun Kuralları, Din Hayatının İptidai Çeşitleri gibi toplumu önceleyen önemli eserleri de mevcuttur.

2. Polonyalı Antropolog B. Malinowski (1884-1942), etnografik alan çalışmalarının öncülerinden biri olmasıyla varlığını hissettirdiği 20. yüzyılın önemli isimlerindedir. Çalışmada ele alınan Yabancı Toplumda Suç ve Gelenek adlı eseri saha analizlerinin bir kısmını ele almakla birlikte aynı sahadan elde ettiği notları Vahşilerin Cinsel Yaşamı, Büyü Bilim ve Din gibi başlıklar altında toplayarak etnografi literatürüne önemli eserler kazandırmıştır.

Emile Durkheim'in analizlerinin merkezinde toplumsal olgu kavramı yer almaktadır. Fakat toplumsal olgular, dayanışmanın bir ürünü olmakla birlikte soyut olma özelliğinden ötürü herhangi somut bir nesnenin incelemeye alınması şeklindeki bir analize tabi tutulamaz. Bu noktada Durkheim, toplumsal olguyu inceleyebilmek adına onu somuta indirgemek için maddi toplumsal olgulardan biri olan hukuku kullanılır. Diğer toplumsal olguları da maddi dediği bu hukuk olgusu üzerinden açıklayacaktır.

Toplumsal dayanışma, öylesine tümenden ahlaki bir olaydır ki, tam olarak gözlem altına alınamayacağı gibi, özellikle karşılaştırmaya da gelemes. Bu nedenle gerek sınıflandırmaya, gerekse söz konusu karşılaştırmaya girişebilmek için, gözlememize olanak vermeyen içsel olgunun yerine, onu simgeleyen dışsal bir olguyu koymamız ve birinciyi bu ikinci aracılığı ile incelememiz gerekiyor. Bu görünür simge de hukuktur (Durkheim, 2006:91).

“Buradan yola çıkarak Durkheim, hukuk hakkındaki açıklamalarını genişletir ve farklı hukuki yapıların nasıl ortaya çıktığına cevap aramaya başlar. Farklı hukuki tipler ise ona göre hukuki yapı içerisinde farklı yaptırım ve ceza uygulamalarının tespiti ile mümkün olabilmektedir” (Türkmen, 2017: 714). Görüldüğü üzere Durkheim'in analizi önce suça ardından bu suça karşılık gelen ceza ya da yaptırıma odaklanmaktadır.

Suç ve söz konusu suçun yaptırımının oluşturduğu farklı dayanışmalar noktasında Durkheim, iki tip kategorileştirme yapmaktadır. Bu kategorilerden ilki mekanik ya da benzerlik dayanışması olarak adlandırdığı daha çok ilkel topluluklarda hayat bulan dayanışma türüdür. *“Bastırıcı hukukla birlikte giden (bu) toplumsal dayanışma bağı, çiğnenmesi suç olan hukuktur”* (Durkheim, 2006:99). Burada suçun değişik türleri olabilir fakat sonuç itibarıyla suç gerçekleştiğinde tepki doğuracaktır. Tepki, toplumu oluşturan bireylerin birleşme noktasındaki ortak bilinç dediğimiz yapı tarafından gelir. *“Bir toplumu oluşturan üyelerin ortalamasında yaşayan inanç ve duyguların tümü, kendine özgü yaşamı olan belli bir dizge oluşturur; buna ortak bilinç denilebilir”* (Durkheim, 2006:109). Ortak bilincin varlığını sürdürebilmesi için onun bir erk tarafından dikte edilmesi gerekir ki burada yönetim erki karşımıza çıkar. *“Yönetim erki olarak adlandırılan bu otorite, ortak bilincin simgesinden başka bir şey değildir. Ortak bilinç, bireylerin içinde buldukları özel koşullardan bağımsızdır; bireyler geçici o ise kalıcıdır”* (Durkheim, 2006:110). Ortak bilincin bu benzerlik dayanışmasında suç ve ona karşılık gelen ceza kısasa kısas dediğimiz ölçütle belirlenirken; suç davranışında bulunan kişi acı çektirme, öç alma gibi türlü nedenlerle işkencelere maruz kalabilmektedir.

Tarihsel süreçte meydana gelen siyasi, sosyal, ekonomik koşulların değişikliği toplumsal yapıların değişimini de harekete geçirmektedir. Bu değişiklik toplumdaki düzeni sağlayan hukuk kurallarının da değişmesi anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle Durkheim, koşullardaki bu değişimin, iyileşmenin geleneksel toplumlardaki öç alma için hukukun ya da kısasa kısas cezası hukukunun da değiştiğini ileri sürmektedir. Bu değişimin ön koşulu elbette ki toplumsal hayat şartlarının iyileşmesidir. Süreç geleneksel toplum tipinden modern toplum tipine geçiştir. Ve bu geçişte Durkheim'e göre toplumu oluşturan bireyler içerisinde iş bölümünü artırmaktadır. Artan iş bölümü toplumdaki bireyleri önceden olduğundan daha fazla birbirine kenetlemekte ve birbirlerine daha bağımlı hale getirmektedir.

Önceden insanların ihtiyaçlarını karşılama noktasında kısmen de olsa tek başlarına yeterli olabilmeleri durumu, toplumdaki ekonomik, sosyal vb. değişimler iş bölümü ve beraberinde uzmanlaşmayı getirdiği için yerini tek başına yeterli olamamaya bırakmıştır. Bu durumda ceza anlayışının mantığının değişmesi de anlaşılabilir bir şeydir. Benzerliğe dayalı dayanışma artık yerini iş bölümünden doğan organik dayanışmaya bırakmıştır. Bu dayanışmada cezalar kısasa kısas cezası ya da öç alma cezasından farklı bir boyuta yani bozulan düzenin yeniden inşası için gerekli olan bir ceza mantığına bürünmüştür. *“Bu yaptırımın ayırt edici özelliği, bedel ödetici olmayıp yalnızca eski durumu geri getirici oluşudur. Bu tür hukuka aykırı davranan ya da onu tanımayan suçuyla orantılı bir acı çektirilmeyor; yalnızca ona uymaya mahkûm ediliyor”* (Durkheim, 2006:143). Onarıcı yaptırım ve bu yaptırımın kuralları artan iş bölümü neticesinde içerik bakımından değişen yaptırımları doğurmaktadır. Bu değişik yaptırımlar ortak bilincin tamamını ilgilendirmez. Daha düzgün bir ifadeyle içerik farklılığıyla gelen yaptırımlar, iş bölümünden ve uzmanlaşmadan ileri geldiği için toplumun tamamının ilgisinde yer almayabilir. Örneğin, tıp alanında geçerli bir yaptırımın sanat alanında geçerli olmayışı

gibi bu alanlarda yer alan bireylerin de ilgi alanlarının yaptırımlarına tabi olması beklenilir. Fakat yaptırımlar ilgi dışı da olsa toplum ve toplumu oluşturan bireyler bu ilişki açısından kendini tamamen soyutlayamaz.

Anaracı yaptırımlı kurallar ortak bilince yabancı olduklarından, onları düzenlediği ilişkiler, ayırım gözetmeksizin herkesi ilgilendiren ilişkiler değildirler; başka deyişle bunlar birey ile toplum arasında değil, toplumun sınırlı ve özel kesimleri arasında bir çırpıda kurulur ve onları birbirine bağlarlar. Ama öte yandan, toplum bu ilişkilerde yok olmadığından, onlarla az ya da çok doğrudan bir biçimde ilgilenmek ve onların etkisini duymak durumundadır. Görüldüğü gibi bu ilişkiler, cezalandırıcı hukukun düzenlediği ilişkilerden çok farklıdır; çünkü berikiler özel bilinçleri ortak bilince, yani bireyi topluma doğrudan doğruya ve aracısız olarak bağlamaktadırlar (Durkheim, 2006:147).

Fakat anaracı hukukun yaptırımları toplumdaki bireylerin, iş bölümündeki konumlanışına göre bir bağlayıcılık ortaya koymaktadır.

Suç, kendisine verilen tepkiyle ortaya çıktığı için her iki dayanışma tipinde de tanımlanan bir suç ve o suça karışık gelecek ceza veya cezalar vardır. Değişen şey ise kapsayıcılığı ve cezanın boyutudur. Durkheim'in zorunlu bir geçiş olarak gördüğü geleneksel toplum tipinden modern toplum tipine geçiş süreci bir dizi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu zorlukların başında geleneksel yapıdaki tam bir bütünleşmenin ya da dayanışmanın olması hali süreç içerisinde yerini kısmi bütünleşmeye ya da dayanışmaya bırakmaktadır. Bu kısımlık toplumu oluşturan bireylerde bütünleşmenin boyutuyla uyum gösterememe ya da nasıl bütünleşmesi gerektiğini tasavvur edememe gibi sorunlar meydana getirmektedir. Durkheim, evrilme aşamasında yaşanan değişimlerin toplumu sancılı bir krizle ya da ani geçişlerle sarstığı zamanlarda normal olanın yerini anomiye yani normsuzluğa bıraktığını savunmaktadır. Ona göre toplum bir bütün iken bireyler de bu bütünün parçasıdır. Parçanın bütüne tabi olması, canlı bir organizma gibi düşünebileceğimiz toplumun organlarının sağlıklı biçimde ilerlemesine olanak tanırken; *"iş bölümünün sağlıklı dayanışma sağlamadığı, işlevlerini yerine getirmediği durumlar"* (Geçgin, 2019:30) ise kuralsızlık durumuna sebep olmaktadır. *"Evrin sürecinde ilerlendikçe bireyi ailesine, doğduğu toprağa, kendisine geçmişi taşıyan geleneklere, toplumun ortak göreneklerine bağlayan bağlar gevşer. Bireyin devingenliği arttıkça"* (Durkheim, 2006:455) birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişiklikler her birey için aynı yönde ilerlemeyebilir. Toplumsal olana ayak uydurma noktasında olumlu geçiş gösteren birey toplumsal bütüne tabi olmaya devam ederken; olumsuz geçiş noktasındaki birey toplumsal bütünden sapma durumuna gelir ve sapkınlığı onu anomiye yani kuralsızlığa düşürür. Düştüğü bu kuralsızlık hali yasalarda yer bulma noktasında suçlu; yasalarda yer almayıp fakat toplumsalın büyük bir çoğunluğunun oluşturduğu ortak bilinç ekseninde onaylanmış faaliyetler noktasında ise sapma/sapkın/sapkın faaliyet olarak adlandırılmaktadır.

Durkheim'in toplumsal sınıflandırma ve geçiş evrelerini kapsayan analizine destekleyici bir etki sunduğu ve sapma olgusu içinde değerlendirilen İntihar adlı çalışması yine insan eylemlerinin toplumdan ileri geldiğini açıklama noktasında önemlidir. Sözü edilen çalışmada intihar (yaklaşık 26.000 intihar dosyası yaş, cinsiyet, medeni durum vb. özellikler göz önünde bulundurularak taranmıştır) ve intiharın nedenleri merkeze alınmıştır. Bu doğrultuda Durkheim, intiharın nedenlerini önce bireyde aramış (ruhsal durum, ırk gibi) fakat bunu destekleyecek yeterli sonuçlara ulaşamamıştır. O halde intiharın nedenleri bireyde değil; toplumda aranmalıdır.

"... her toplumsal kümenin, ne bireylerin organik-ruhsal yapısı ile ne de fiziksel çevrenin niteliği ile açıklanamayan, kendine özgü bir intihar eğilimi bulunduğunu saptadık. Ayıklama yoluyla, söz konusu eğilimin zorunlu olarak toplumsal nedenlere bağlı olduğu ve kendisinin de bir topluluk olayı olduğu ortaya çıkıyor; incelediğimiz olguların bir bölümü ve özellikle de intiharın coğrafya ve iklim koşullarına göre gösterdiği değişimler bile bizi açıkça bu sonuca ulaştırdı (Durkheim, 1992:137).

Yapmış olduğu bu çıkarım ekseninde Durkheim tıpkı Toplumsal İşbölümünde, işbölümünü merkeze alıp kategorileştirmede bulunduğu gibi burada da intihar kavramını merkeze koymuş ve yine bir diz kategorileştirmelere başvurmuştur. Başvurduğu kategoriler ise intiharın türleri üzerinden şekillenmektedir.

Ona göre intiharlar 3 (üç) başlık altında toplanmaktadır. Kısaca bahsetmek gerekirse;

Bencil intihar olarak adlandırdığı intihar tanımlamasını yaparken odağına bütünleşme kavramını almış ve bireyin içinde bulunduğu çevresiyle ne ölçüde bütünleştiğiyle açıklamıştır. Söz konusu intihar analizini ise Protestanlar ve Katolikler üzerinden yani dinsel bir ölçüde geliştirmiştir. Ona göre, Protestanlardaki intihar oranı Katoliklere göre fazladır. Bunun sebebi ise sözü edilen iki mezhebin dinlerinin bireyi özgür bırakması noktasındaki farklılıkta yatmaktadır.

Katoliklik ile Protestanlık arasındaki temel fark, ikincisinin özgür irdelemeyi birinciden çok daha geniş ölçüde kabul etmesidir. Katolik'in inancını, önceden hazırlamış olarak bulup herhangi bir irdelemeden geçirmeksizin kabul ettiği bir gerçektir. Protestan ise daha büyük ölçüde kendi inancını kendisi oluşturmaktadır. İncil eline verilmekte ve ona ilişkin hiçbir yorum kendisine dayatılmamaktadır (Durkheim, 1992: 152-153).

Elcil intihar olarak kategorileştirdiği intihar türünde ise bencil intihardaki bireyselleşmenin intihara yol açması durumu yerini yeteri kadar bireyselleşememeye bırakır. “Az önce gördüğümüz üzere, aşırı bireyleşme intihara götürdüğü gibi, yeterince bireyleşememe de aynı sonuçları doğurur. İnsan toplumdan koptuğunda kendini kolaylıkla öldürdüğü gibi, onunla aşırı biçimde bütünleştiğinde de kendini öldürmektedir” (Durkheim, 1992: 219).

Son kategorileştirmesi olan kuralsızlık ya da anomik intiharin sebebi ise bireyin eylemlerine referans alacağı bir ölçü bulamamasından ileri gelmektedir ve daha çok toplumların sancılı krizlerle ya da bunalımlarla karşı karşıya olduğu durumlarda kendini gösterir. Burada intiharin sebebi yoksulluk ya da zenginlik değil toplumsal yapıdaki değişiktir. Başka bir ifadeyle toplumsal yapıdaki değişimin bireyin içinde bulunduğu koşulları alt üst edişidir.

Sinai ya da mai bunalımların intiharları artırması, bunların insanları yoksullaştırmasından dolayı değildir; çünkü gönenç bunalımları da aynı sonucu doğurmaktadır; asıl neden bunların birer bunalım olmaları, yani toplu yaşamda düzensizliklere yol açmalarıdır. Her denge bozulması daha büyük bir rahatlığa, genel yaşamın canlılığında bir yükselmeye yol açtığı zaman bile insanları ölüme iter. İster ani bir ekonomik gelişmeden, isterse beklenmedik bir yıkımdan ileri gelsin, toplum yapısında ciddi düzenlemelere her girişildiğinde, insanlar kendilerini daha kolay öldürüyorlar (Durkheim, 1992: 249-250).

Görüldüğü üzere;

bencil intihar, insanların artık yaşam için bir gerekçe görememelerinden kaynaklanıyor; elcil intihar, insanların, yaşamın gerekçesini yaşamın dışında görmelerinden ileri geliyor... üçüncü tür intihar ise (kuralsızlık intiharı) ise insanların etkinliklerindeki düzenin bozulmasından ve onların bundan acı duymalarından dolayıdır (Durkheim, 1992: 263).

Özetle Durkheim, suçluluğu yapısal-işlevselci bir çerçevede temellendirir. Bu temellendirme ile birlikte suçluluğu da toplumla özdeşleştirir. Ona göre suç ve sapkınlık toplumsal olgulardır. Sapma ve sapkınlık halleri toplumlar için kaçınılmaz olmakla birlikte toplumsal birliktelik için işlevseldir. Bu olgular toplumda meydan okumalarla birlikte yeni fikirleri ortaya çıkarmaları ve toplumdaki ilerlemeyi sağlamaları gibi önemli işlevleri yerine getirirler. Fakat bu meydan okuyuşların fazla olması toplumsal bütünlüğü zedeleyeceği fikrinden hareketle aşırılığın cezalandırılacağını belirtir. Sözü edilen olgular toplumlarda mekanik ve organik olmak üzere iki tür dayanışma tipi ortaya çıkarırlar. Yaratılan dayanışmaların ceza sistemleri geleneksel ve modern bağlamında değişkenlik arz eder. Bu doğrultuda dayanışma tipinin mekanik olduğu toplumlarda ceza sistemi daha katı kurallarla işlerken; dayanışmanın organik olarak işlediği toplumlarda cezalarda hafiflemeler görülür. Her iki dayanışma türünde de yaptırımın sahibi kolektif bilinçtir. Cezalar kolektif bilince verdiği zarar ekseninde yine kolektif bilinç tarafından verilir.

1.2. Malinowski'de Suç ve Sapma

Bronislaw Malinowski'nin Polonya doğumlu olması gerekçesiyle Britanya Hükümeti tarafından İngiltere'ye dönmesine izin verilmediği 1.Dünya Savaşı yıllarında zorunlu olarak kaldığı Trobriand Adaları'nda, adadaki yerlileri inceleme fırsatına sahip olması yani sahadan verilerle araştırmasını desteklemesi çalışmanın niteliği bakımından özgüllüğünü göstermektedir. Etnolojik geleneğin kurucusu olan Malinowski, kalmak zorunda olduğu adada, ada yerlilerinin dilini öğrenerek onlar gibi olma eğilimi göstermiştir, ada yerlilerinin gündelik hayat pratiklerinin her alanında yer almıştır. Katılımcı gözlemcilikle dâhil olduğu gündelik yaşamda ada yerlilerinin alışkanlıklarını, tutum ve davranışlarını ya da en kapsayıcı ifadeyle ada yerlilerinin kültürlerini inceleme fırsatı bulmuştur. Sözü edilen

incelemelerinin gelenek ve suç eksenindeki kısımlarını “Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek” (1926) adı altında bir araya getirmiştir.

Yabanıl toplumların, gündelik yaşantılarında, gelenek ve göreneklerinde tek düzeliğin var olduğu ve tek bir ritüeller hukukunun olduğu düşüncesi genel manada kabul edilir bir görüştür. Bu görüşe istinaden yabanıl toplumlarda bütünleşmenin de daha uyum çerçevesinde geliştiği yorumu çıkartılabilir. Bu durum Durkheim’in mekanik dayanışmasına denk gelmektedir. Bu yorumun ve bu doğrultuda yapılabilecek diğer yorumların pratikte gerçekten var olup olmadığını araştıran Malinowski, araştırma süresi boyunca adı geçen ada yerlilerinin anlamlarını buldukları ritüellerinden örneklendirmelerle bizlere yol göstermektedir.

Yabanıl toplumların toplumsal yasalarına dair Malanezya topluluğu üzerine yaptığı araştırmada, bireyin bu tip topluluklarda toplumsal kümenin (oymak, klan ya da kabile) isteklerine boyun eğdiğine, yani edilgen olduğuna ilişkin tezi bulgulardan hareketle çürütmeye çalışır (Geçgin, 2019:31).

Malinowski çıkarımlarını yapma noktasına Durkheim’in kavramları tanımlamada ve aralarındaki neden-sonuç ilişkisini açıklama noktasında tüme-varımcı bir yöntem benimsemesine benzer şekilde bir yöntem benimseyerek;

Olguları, ön yargılardan ya da ismarlama tanımlamalardan arınmış bir yaklaşımla ve tümevarma yöntemiyle inceleyerek, bir ilkel topluluktaki yasa ve kuralları doğru olarak sınıflandırmayı, ilkel yasa ile diğer görenek biçimleri arasında kesin bir ayrım bulunduğunu saptamayı başaracak ve yabanılların toplumsal örgütlenmesi konusunda yeni, devingen bir görüş sahibi (Malinowski, 2016:23) olmayı hedeflemektedir.

Çalışmasının sahasını oluşturan Trobriand Adaları coğrafi konumunun etkisiyle de ekonomik hayatın bir bölümünün deniz üzerinden gitmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda ada yerlilerinin bir kısmı geçimlerini balıkçılık ile sağlamaktadır. Ekonomilerini diğer faaliyetlerle örneğin tarımsal faaliyetlerle sağlayan başka kabileler de mevcut. Ekonomideki bu farklı konumlanış, ilerleyen satırlarda da görüleceği gibi Malinowski’nin suç ve sapma tanımlamasında merkeze koyacağı “karşılıklılık ilkesi”nin ekonomik düzlemdeki değiş-tokuş durumunda vücut bulmuş halidir. Ve bu değiş-tokuş esasında iki kabilenin birbirine bağımlılığını göstermektedir. “*Bu yalnızca balığı verip yerine sebze almak değiş tokuşuyla sınırlanmış değildir. Kural olarak iki topluluk, başka ticaret biçimleri ve diğer ortak hizmetler konusunda da bir birbirlerine bağımlıdır. Dolayısıyla karşılıklılık zinciri, büsbütün bağlayıcı bir nitelik kazanmaktadır*” (Malinowski, 2016:30). Gözlemlerinden hareketle Malinowski, bu değiş-tokuşun gerçekleşme anının bir dizi törensel faaliyetlerde olması gerektiğini dile getirmektedir. Çünkü mübadeleye sunulan ürünlerin kabilelerinin diğer üyeleri tarafından görünmesini isterler. Bu onlara bir takım zevkler yaşatmaktadır. Malanezyalı için yiyecek ve servetin sergilenmesinden duyduğu gurur ve bunların sergilenmesine duyduğu istekten daha heyecan verici hiçbir şey yoktur. Armağanlarını verirken, fazla mallarını dağıtırken, güçlerinin gösterdiklerini, kişiliklerini pekiştirdiklerini hissederler. “*Onlara göre eli açıklık en büyük erdem, servetse, etkin ve saygın olmanın en önemli unsurudur*” (Malinowski, 2016:36). Ekonomik hayattaki bağlayıcılık esasında katı kurallarla belirlenmemiş olup bu kuralların işleyiş devamlılığı Malanezya insanının istek ve gururuyla sağlanmış olmaktadır. Çünkü;

Anlatılan kurallar, temelde esnek kurallardır, yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki yeterlilik ölçüsü, son derece hoş görülüdür. Dağıtılan balık miktarları, kök bitkileri ya da kulkas demetleri ancak kabaca ölçülebilmekte ve doğal olarak, alınıp verilen miktarlar, balık mevsiminin ya da hasadın verimli olup olmamasına göre değişmektedir. Bütün bunlar dikkate alınmakta ve yalnızca bilerek yapılan bir cimrilik ihmal ya da tembellik, sözleşmenin koşullarına uymama şeklinde değerlendirilmektedir. Öte yanda bolluk bir onur ve övünç kaynağı konusu sayıldığından, ortalama bir yerli, dağıttığı paylarda cömert davranmak için bütün kaynaklarını seferber edecektir. Ayrıca, hevesli, istekli ve cömert davranışların er geç ödüllendirileceğini de bilmektedir (Malinowski, 2016:38).

Karşılıklılık ilkesini ve onun getirdiği yasaları gördüğümüz tek alan elbette ki sadece ekonomik hayatla sınırlı değildir. Dinsel hayatta ve beraberinde getirdiği örneğin yas tutma faaliyetinde de bu ilke açıkça kendini göstermektedir. Söz gelimi kocasını kaybeden bir kadın, onun için hazırlanan cenaze merasiminde üzüntüsünü sergileme noktasında ya da döktüğü gözyaşına oranlanarak kadına, katkı adı altında kocasının kabilesi tarafından ödüller verilecektir.

İlkenin zuhur ettiği alanlardan bir diğeri de evlilik yasasıdır. Totem kabilesinde endogami yasaktır. Bir kişi kendi kabilesinden biriyle evlenemez. Bu durumda bireyin kiminle evleneceğinden

ziyade kiminle evlenemeyeceği açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu yasağın temelinde karşılıklılığın, günümüz 'baba' figürünün kabiledede 'dayı' da olması ve dayının kız kardeşi ve kız kardeşinin çocuklarına bakmakla yükümlü olması boyutu yer almaktadır. Grup içi evliliğin yasaklanması da dayının başka bir kabileden olmasıyla birlikte kendi kabilelerine getirilmesi gereken eşyalar, ikram edilen yiyecekler vs. bağlamında düşünüldüğünde anlaşılabilir. Fakat bir şeyin yasak olması onun toplumdaki tüm bireyler tarafından uygulandığı, ona biat edildiği anlamına gelmemelidir. Bu noktada Malinowski'nin gözlemleme fırsatı bulduğu bir olaya yer vermek gerekirse; eneset yasası günümüzdeki karşılığında olduğu şekliyle kız çocuğun babayla ya da erkek çocuğun anneye cinsel boyuttaki ilişkisinin yasaklanması değil; totem kabilesinde kabile üyelerinin birbiriyle olan cinsel ilişkisinin engellendiği yasadır. Yani kısaca endogami yasağına denk gelir. Bu yasanın ne derece geçerli olduğu ise tartışılmaktadır. Gözlemlenen olaya geri dönüldüğünde ise dışevlilik kuralını çiğnendiği görülmektedir. Esasında kabile üyeleri arasındaki ilişki bilinmekte fakat yaptırım konusunda dedikodudan öteye gitmemektedir. Ta ki bu yasağın çiğnenmiş olduğu, bütün topluluğun katıldığı bir toplantıda yasağı çiğneyen kadına âşık olan diğer erkek tarafından 'alenileş' tirilene kadar. Bu alenileşme durumunun devamında ise alenileşen erkeğin yaptığı şey tören giysilerini giyip intihar etmek olmuştur. Olayın dramatize yönünü bir kenara bıraktığımız da aslında bu yasak ilk defa çiğnenmemektedir. Olayı bu raddeye getiren aleni olma durumunun yaşanmasıdır.

Yerlilerin, dış evlilik kurallarına karşı gelme fikrinden müthiş ürktükleri ve kandaşla cinsel ilişkide bulunma halinde, deride yaraların çıkacağına, hastalık hatta ölüm gibi olayların başa geleceğine inandıkları görülür. İşte ilkelerin yasasında ülkü budur; ahlaksal konularda, başkalarının tavırlarını yargılamak... ülküye sıkı sıkıya bağlı kalmak kolay hatta güzeldir. Ancak, ahlak kurallarıyla ülküleri, gerçek yaşama uygulamaya gelince işler değişmektedir (Malinowski, 2016:80).

Totem olan egzogami yasağının ihlali zaten ilk defa olan bir şey olmamakla birlikte cezayı veren taraf yine kişinin kendisidir. Oysa Durkheim geleneksel toplumlarda cezaların yaptırımlarının toplum tarafından gerçekleştirildiğini ve hatta cezanın derecesinin işlenen suçta kolektif olanın gördüğü zararlarla denkleşmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Fakat gözlemlenen olayda işlenen suç ne ilk defa işlenmiş ne ceza kolektif olana verdiği zarar ekseninde değerlendirilmiş ne de cezayı kolektif bilinç vermiştir. Hatta totem kabilesinde endogami yasağına ilişkin olarak yasağı çiğnediklerinde başlarına gelebilecek olan- vücutlarında çıkabilecek yaralar, hastalıklar, ölüm gibi- birtakım sıkıntıları bertaraf etmek için büyücüler tarafından bazı büyüler geliştirilmiştir. Bu da hâlihazırda yasanın zaten çiğneniyor oluşunu ve yaptırımın her zaman Durkheimci mantıkla kolektifi oluşturan üyelerce verilmediğini örnekler niteliktedir.

Büyünün işlevi sadece evlilik yasasında değil aynı zamanda tutucu bir güç olmakta ve düzenli bir toplumda kaçınılmaz bir gereklilik olan ceza ve yapılan kötülüklerin karşılığını alma korkusunun asıl kaynağını oluşturmaktadır. Büyücülük hiç bir zaman doğrudan doğruya yasaları çiğneyecek şekilde uygulanmamıştır, ama hem adaleti yürütmeye, hem de ceza vermede çift yönlü işlevi vardır... eski kültür korkunç bir değeri bulunan yararlı bir etkendir (Malinowski, 2016: 94-95).

SONUÇ

Her iki ismi de ayrı ayrı değerlendirdiğimizde kendine has yöntemleriyle önemli çalışmalar ortaya koydukları aşikârdır.

Durkheim'in intiharı konu alan çalışmasında intihar kavramını toplumsal bir olgu olarak değerlendirmesi esasında onun bakış açısını yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle intihar eyleminin eyleyicisi olan bireyin bu eyleyişindeki oranları ve nedenleri toplumda araması esasında kendisinin metodolojik anlayışının bir tezahürüdür. "Çünkü Durkheim, toplumsal olgulara nesnelere gibi yaklaşmamız ve onu bu şekilde açıklamamız gerektiğini belirtmiştir (Sağlık, 2019:465). Bu doğrultuda ise nedenlerin açıklamasında bir olgunun nedenini başka bir olguda araması, olguyu nedensellik bağıntısına sokması açısından önemlidir. Başka bir ifadeyle bir durumu nedenden bağımsız olarak ele almayı ve insanın içinde bulunduğu çevreden ya da toplumdan etkileneceğini hesaba katması gündelik hayattaki karşılığı noktasında önem arz eder. "Durkheim'in intihar oranı, kolektif bilinçteki intihar eğiliminin büyüklüğünün bir ölçüsünü ve 'sosyal gerçek' tarafından, bu büyüklükteki bireysel bilinç üzerinde bir 'kısıtlama'yı tanımladığı için intihara salt bireysel bir edim olarak bakan yaklaşıma alternatif üretmiştir" (Turner'den akt. Sağlık, 2019:466). Fakat kendisinin bu yöntemi birtakım eleştirileri de beraberinde getirecektir. Bu eleştiriler; "alternatif açıklamaların ortadan kaldırılması,

öznel unsurların intihar tanımından ve nedenlerinden çıkarılması, sosyolojik açıklamalara bilimsel statü kazandırma yolunda toplumsal olmayan faktörlere (ırk, iklim, delilik, taklit, psikolojik süreç vb.) dayanan intihar açıklamalarının tasfiye edilerek tartışmada aşırılıklara yol açması..." (Thompson'dan akt. Sağlık, 2019:466) şeklinde sıralanabilir.

Malinowski'nin işlevsellikleri belirleme noktasında bireyin temel ihtiyaçlarını merkeze koyarak oluşturduğu kavramsallaştırması (karşılıklılık ilkesi) ve bu doğrultuda bir kültür tanımlaması yapması önemlidir. Ona göre kültür ve insan birbirini bireysel ihtiyaçlar ekseninde şekillendirir. "Ona göre "biyolojik gereksinimler kültürel sistemde karşılandığında yeni kültürel gereksinimler üretmektedir. İnsanlar biyolojik gereksinimlerine yanıtlar vermeye başladıkları andan itibaren bu yanıtlar yeni kültürel ihtiyaçlar üretmeye başlar" (Özbudun'dan akt. Aman, 2012:141). Toplumun meydana getirdiği bir olgu olan kültürün teorisini oluştururken Malinowski, Durkheim'in analizinde de yer almayan "saha" ve "katılımcı gözlemcilik" durumlarının araştırmalardaki noksanlığını; eyleyişlerin realitede nasıl olduğu hakkındaki cevapları eksik bırakması noktasında haklı bir şekilde eleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında kendisinin teorisi saha çalışmalarına dayanmaktadır. Fakat sahadan elde ettiği verileri yorumlama noktasında kendisi de eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden bir tanesi ortaya koyduğu teorisinin indirgemeciliğidir. "Tek bir alan araştırmasını insanlığa genellemek noktasındaki eleştiri kabul edilebilir görünse de Malinowski'nin, ulaştığı sonuçları yerine göre Batıyla kıyasladığı unutulmamalıdır" (Aman, 2019:150). Bir diğer eleştiri ise "kültürün tamamını maddi kültür çerçevesinde açıklamaya çalışması olmuştur" (Morris'den akt. Aman, 2019:150). "Kültürün biyolojik ihtiyaçlar merkezinde açıklanması manevi kültür alanını açıklamaya yetmemektedir" (Aman, 2019:150).

Malinowski, işlevselcilikte Durkheim ile birleşse de onun işlevselciliği daha çok bireyin temel ihtiyaçları üzerine kuruludur. Başka bir deyişle onun işlevselciliği, dayanışmaya dayalı bir işlevselcilik modelidir. Sapma ve suç kavramları Malinowski hattında karşılıklılık ilkesinin ihlali olan durumlar olarak tanımlanırken; Durkheim bu kavramları kolektif bilinç üzerinden tanımlamakta ve kolektif bilince verdiği zarar ekseninde sınıflandırılmaktadır. "Dolayısıyla Malinowski, Durkheim'in dile getirmiş olduğu mekanik dayanışmada küme duygusuna karşılık gelen cezalandırıcı hukukun somut bir karşılığı olmadığını, buna mukabil kabilenin geleneksel yasalara uyumu konusundaki bağlayıcı kuralların modern çağın medeni hukukuna karşılık geldiğini dile getirmiştir" (Geçgin, 2019:32).

Ayrıca Durkheim, varsayımlarını ortaya koyarken istatistiksel verilerden hareket ederken; Malinowski'nin varsayımları sahadan verilerle hareket eder. Bu açıdan bakıldığında kendisinin Trobriand Adaları'nda katılımcı gözlemci yoluyla yaptığı araştırmalarında adı geçen ada yerlilerinin hayatlarının "karşılıklılık ilkesi" üzerine şekillendiğini vurgularken aynı zamanda bu ilkenin devamlılığı için gerekli olan işlevsellerden bahsetmektedir. Ceza anlayışı konusunda ise yine Durkheim'den farklı olarak cezalarda da karşılıklılık ilkesinin belirleyiciliğini sahada gözlemlendiği olaylar üzerinden aktarmıştır.

Sonuç itibarıyla Durkheim ve Malinowski sapma ve suç sosyolojisi çalışmalarında referans verilen önemli kişilerdir. Ortaya koydukları düşünceler yöntemlerinin farklı olması noktasında farklı analizlere konu olabilir ya da aynı analizde bu çalışmada yapıldığı şekliyle karşılaştırma olanakları verebilir. Bu açıdan değerlendirildiğine her ikisinin analizi de her dönem yapılacak çözümlerle öğretici ve yol gösterici niteliktedir.

KAYNAKLAR

Aman, F. (2012). Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(1), 135-151.

Durkheim, E. (1992). İntihar, 2. Baskı, (Çev.) Özer Ozankaya, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Durkheim, E. (2006). Toplumsal İşbölümü, 1. Baskı, (Çev.) Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi.

Geçgin, E. (2019). Sapma ve Suç Sosyolojisinde Teorik Güzergâhlar, Ercan Geçgin (Ed.), Kenardakiler: Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine Sosyolojik Araştırmalar (s.25-84), Heretik Yayıncılık, Ankara.

Malinowski, B. (2016). Yabancı Toplumda Suç ve Gelenek, 1. Baskı, (Çev.) Şemsa Yeğın, İstanbul: İthaki Yayınları.

Türkmen, M. (2017). Cezaya Alternatif Bakışlar ve Yeni Disiplin Olarak Ceza Sosyolojisinin İmkânlılığı. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(52), 703-720.

Sağlık, C. (2019). Emile Durkheim'in Metodolojisi ve Sosyolojisi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 449-480.